

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ШЕРЕМЕТ Ігор Віталійович

УДК 37.037.044

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АНТИАЛКОГОЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ
ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

13.00.07 — теорія і методика виховання

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль-2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор

ФЦУЛА Михайло Миколайович,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

ОРЖЕХОВСЬКА Валентина Михайлівна,

Науково-методичний центр превентивного виховання АПН України,
директор;

доктор наук з фізичного виховання та спорту,

професор **ЦЬОСЬ Анатолій Васильович,**

Волинський державний університет імені Лесі Українки, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання.

Провідна установа – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, кафедра теорії і методики фізичного виховання, Міністерство освіти і науки України, м. Івано-Франківськ.

Захист відбудеться 22 грудня 2006 р. о 13.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: зала засідань (каб. № 30), вул. М.Кривоноса, 2, м.Тернопіль, 46027.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, 46027, м. Тернопіль,

Автореферат розіслано 21 листопада 2006 р.

В. о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Гушулей Й. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і рівень дослідженості проблеми. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті визначає основні стратегічні напрями її вдосконалення. Зокрема, одним із пріоритетних завдань середньої освіти є виховання в молодій людини відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності. Одним із шляхів, що сприяє збереженню здоров'я підростаючого покоління, доктрина вважає залучення його до занять фізичною культурою. Інтенсивне використання фізичної культури дасть змогу знизити захворюваність дітей, підлітків та молоді, спрямувати їх прагнення до здорового способу життя, зменшити вплив шкідливих звичок, зокрема вживання алкоголю, на їх здоров'я.

Орієнтація на попередження і подолання шкідливих звичок засобами фізичної культури не випадкова. Проблема вживання алкоголю в юнацькому віці останнім часом стала актуальною щодо формування здорового способу життя серед учнівської молоді. За даними досліджень учених, майже третина опитаних старшокласників визнала, що вживає спиртні напої не рідше, ніж раз на тиждень, а дев'ять відсотків – постійно.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження засвідчує, що вивчення питання алкоголізму неповнолітніх здійснюється у таких напрямках: соціальні аспекти алкоголізму підлітків досліджують О.Балакірева, Л.Гриценюк, О.Яременко та інші; медичні особливості алкоголізму – В.Белюмов, Б.Братусь, С.Гарницький, П.Копит, П.Сидоров, Ф.Углов та інші; психологічну профілактику – Д.Белухін, Н.Дементьєва, Д.Колесов, Н.Максимова та інші; педагогічну профілактику цього явища – Л.Анісімова, І.Лисенко, О.Маюров, В.Оржеховська, О.Пилипенко, М.Фіцула та інші. Переважна більшість означених психолого-педагогічних досліджень стосується проблем попередження та подолання підліткового алкоголізму. Однак серед цього масиву обмаль наукових досліджень, присвячених питанням профілактичної антиалкогольної роботи зі старшокласниками.

Сутність і зміст фізкультурно-спортивної роботи в сучасній загальноосвітній школі інтенсивно досліджено багатьма ученими (В. Ареф'єв, М. Братасюк, Я. Гаврих, О. Дубогай, Г. Єдинак, З. Завацький, Т. Круцевич, А. Цьось та інші), узагальнено досвідно-емпіричні надбання кращих учителів фізичної культури в умовах відродження України (С. Демчук, О. Куц, Н. Ковальчук, Л. Мазур, Б. Шиян та інші). Але недостатньо дослідженою залишається проблема використання засобів фізичної культури щодо антиалкогольного виховання старшокласників. Цю проблему фрагментарно висвітлюють у своїх працях окремі дослідники (О.Алексєєва, Т.Бахмударов, Б.Ведмеденко, О.Куц, С.Савченко, А.Цьось та інші). Попередженню і подоланню шкідливих звичок у старших підлітків засобами фізичної культури присвячено дисертаційне дослідження А. Турчака.

Недостатнє наукове забезпечення практики антиалкогольної виховної роботи негативно позначається на діяльності вчителів фізичної культури з профілактики поширення вживання алкогольних напоїв серед старшокласників; в оптимальній організації дозвілля з максимальним використанням засобів фізичної культури; у взаємодії в цій роботі з батьками.

Таким чином, необхідність дослідження проблеми антиалкогольного виховання старшокласників загальноосвітньої школи засобами фізичної культури зумовлена низкою суперечностей, а саме: між суспільною необхідністю формування у старшокласників здорового способу життя й поширенням серед них вживання алкоголю; між потенційними можливостями навчального предмета “Фізична культура” в антиалкогольному вихованні учнів та їх недостатньою реалізацією у навчально-виховному процесі; між потребою підвищення педагогічної майстерності вчителя фізичної культури щодо антиалкогольного виховання учнів і відсутністю відповідного засобового навчально-виховного забезпечення цього процесу.

Недостатня розробленість теоретичних і практичних аспектів проблеми антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури та об’єктивна необхідність підвищити його ефективність зумовили вибір теми дослідження **“Педагогічні умови антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури”**.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є складовою колективної теми дослідження кафедри педагогіки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка “Попередження і подолання правопорушень серед неповнолітніх” (реєстраційний номер ІЗП-27-К). Тема дисертації затверджена вченою радою Тернопільського національного педагогічно-го університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 7 від 26.04.2003 р.) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол №3 від 29.03.2005 р.).

Об’єкт дослідження – антиалкогольне виховання учнів старших класів середньої загальноосвітньої школи.

Предмет дослідження – зміст і педагогічні умови антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури.

Метою дослідження є наукове обґрунтування і експериментальна апробація змісту і педагогічних умов, що забезпечують ефективність антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури.

Гіпотеза дослідження. Ефективне антиалкогольне виховання старшокласників засобами фізичної культури можливе, якщо:

–формувати в учнів особистісну негативну установку щодо вживання алкоголю на основі оволодіння системою знань про його шкідливий вплив на організм людини та її діяльність;

–реалізувати під час уроку потенційні можливості навчальної дисципліни “Фізична культура” щодо антиалкогольного виховання учнів;

–залучати учнів до активної позаурочної фізкультурно-спортивної діяльності, спрямованої на попередження і подолання вживання ними спиртного;

–здійснювати індивідуальну виховну роботу з учнями щодо формування морально-психологічних якостей особистості, які протидіють потягу до алкоголю;

–залучати батьків до антиалкогольного виховання учнів, формування в сім’ї морально-психологічного середовища, яке б протидіяло потягу до спиртного.

Для досягнення мети і перевірки сформульованої гіпотези були поставлені й послідовно вирішувалися такі **завдання** дослідження:

1. Обґрунтувати теоретичні засади антиалкогольного виховання старшокласників, визначити суть поняття “антиалкогольна вихованість учня”.

2. Виявити реальний рівень антиалкогольної вихованості старшокласників на основі розроблених критеріїв і показників.

3. Розробити і експериментально перевірити зміст антиалкогольного виховання як систему морально-психологічних якостей, знань і переконань про шкідливість алкоголю.

4. Визначити і експериментально перевірити педагогічні умови вдосконалення антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури.

5. На основі результатів експерименту розробити методичні рекомендації для вчителів, батьків та учнів щодо забезпечення ефективності процесу антиалкогольного виховання засобами фізичної культури.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові положення про взаємозв’язок теорії і практики, про роль діяльності в розвитку особистості, про вплив оточення на її формування, про взаємозв’язок свідомості особистості та її поведінки.

Нормативно-правову базу дослідження становлять Закони України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про фізичну культуру і спорт”; Державні національні програми “Освіта” (“Україна XXI століття”), “Діти України”, “Національна доктрина розвитку освіти”; Концепція фізичного виховання в системі освіти України, Концепція освіти “рівний-рівному” щодо здорового способу життя молоді України.

У дослідженні використано методологію антиалкогольної профілактичної роботи, відображену у дослідженнях Д.Колесова, Н.Максимової, В.Матвєєва, О.Маюрова, В.Оржеховської, О.Пилипенка, М.Фіцули та інших.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у дослідженні завдань використано комплекс взаємопов’язаних теоретичних і емпіричних методів:

–аналіз філософської, психолого-педагогічної, медичної та правової літератури з проблеми дослідження, а також навчальної і наукової літератури з методики викладання фізичної культури для визначення теоретичних основ антиалкогольного виховання старшокласників і обґрунтування педагогічних умов його ефективної реалізації;

–аналіз досвіду роботи вчителів фізичної культури загальноосвітніх шкіл і результатів виховання щодо досліджуваної проблеми, педагогічне спостереження, анкетування, бесіди, експертні оцінки для визначення рівнів антиалкогольної вихованості старшокласників;

–педагогічний формувальний експеримент для перевірки педагогічних умов і змісту антиалкогольного виховання старшокласників;

– статистичні методи використовувалися для з'ясування достовірності результатів дослідження.

Дослідження проводилося впродовж 1999-2006 рр. і складалося з кількох етапів науково-педагогічного пошуку.

На **аналітико-констатувальному етапі** (1999-2000 рр.) проаналізовано філософську, юридичну, психолого-педагогічну, методичну та соціологічну літературу; вивчено вітчизняний і зарубіжний досвід антиалкогольного виховання старшокласників; визначено об'єкт, предмет, мету, сформульовано гіпотезу і завдання дослідження; розроблено програму дослідження.

На **аналітико-пошуковому етапі** (2000-2001 рр.) розроблено методику дослідження; проведено констатувальний експеримент; визначено особливості діяльності учителів фізичної культури щодо антиалкогольної виховної роботи серед учнівської молоді засобами фізичної культури; розроблено методику виховної роботи з метою попередження й подолання вживання алкоголю серед старшокласників.

На **дослідно-експериментальному етапі** (2002-2005 рр.) здійснено перевірку гіпотези дослідження за допомогою формувального експерименту, мета якого полягала в апробації змісту і методики антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури і спорту.

На **узагальнюючому етапі** (2005-2006 рр.) проаналізовано та узагальнено експериментальні дані, оформлено рукопис дисертації відповідно до вимог ВАК України.

Експериментальна база дослідження. Експериментальна робота проводилася з учнями старших класів загальноосвітніх шкіл №№ 6, 7, 12, 16 міста Тернополя та Черняхівської сільської середньої загальноосвітньої школи Тернопільської області. На різних етапах дослідно-пошукової роботи в експерименті брали участь 516 учнів старших класів, 330 учителів фізичної культури, 275 батьків учнів.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вперше:

- розроблено і експериментально перевірено педагогічні умови антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури, а саме: формування в учнів особистісної негативної

установки щодо вживання алкоголю на основі оволодіння ними системою знань про його шкідливий вплив на організм людини та її діяльність; реалізація потенційних можливостей щодо антиалкогольного виховання учнів навчальної дисципліни “Фізична культура” під час уроків; залучення учнів до активної позаурочної фізкультурно-спортивної діяльності, спрямованої на попередження і подолання вживання ними спиртного; здійснення індивідуальної виховної роботи з учнями з формування морально-психологічних якостей особистості, які протидіють потягу до алкоголю; залучення батьків до антиалкогольного виховання учнів, формування в сім’ї морально-психологічного середовища, яке б протидіяло потягу до алкоголю;

- визначено зміст антиалкогольного виховання старшокласників як систему морально-психологічних якостей, знань і переконань про шкідливість алкоголю, яка охоплює історичні, соціальні, економічні, моральні, правові, генетичні, медичні, загальнобіологічні аспекти цієї проблеми.

Подальшого розвитку набули основні критерії оцінки рівнів антиалкогольної вихованості особистості (інтелектуально-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний і діяльнісно-поведінковий), охарактеризовано рівні антиалкогольної вихованості (високий, достатній, середній і низький), уточнено сутність поняття “антиалкогольна вихованість особистості учня”.

Практичне значення дослідження полягає у розробці змісту та методики антиалкогольного виховання старшокласників на уроках фізкультури і в позаурочній фізкультурній діяльності, механізмів діагностики рівнів антиалкогольної вихованості старшокласників та у підготовці методичних матеріалів щодо вдосконалення антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізкультури (методичні поради щодо реалізації потенційних можливостей навчальної програми з фізичної культури, планування урочної і позаурочної фізкультурно-спортивної роботи, розробка тематики бесід і лекцій для батьків, індивідуальної роботи з учнями тощо).

Висновки і рекомендації можуть бути використані на курсах підвищення кваліфікації вчителів фізкультури та в роботі з майбутніми вчителями фізичної культури, зокрема під час підготовки до антиалкогольного виховання учнів, розробки програм спецкурсів та навчальних посібників для студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Вірогідність одержаних результатів та висновків забезпечується: методологічною та теоретичною обґрунтованістю їх вихідних положень; репрезентативністю вибірки респондентів; використанням комплексу взаємопов’язаних методів дослідження, адекватних його меті та завданням; якісним та кількісним аналізом отриманого експериментального матеріалу і багаторічною апробацією його результатів.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення, результати та рекомендації дослідження доповідалися й обговорювалися на науково-практичних конференціях: Всеукраїнських “Василь Сухомлинський і сучасність: Батьківська педагогіка” (Тернопіль, 2002),

“Біосоціокультурні та педагогічні аспекти фізичного виховання і спорту” (Суми, 2005); університетських звітно-наукових конференціях викладачів і аспірантів та на засіданнях кафедри педагогіки, ученої ради Інституту педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (1999-2006 рр.).

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес ЗОШ № 6 м. Тернополя (довідка № 12 від 15.06.2005 р.), ЗОШ №7 м.Тернополя (довідка № 320 від 10.09.2005 р.), ЗОШ №12 м. Тернополя (довідка № 131 від 18.07.2005 р.), ЗОШ №16 м. Тернополя (довідка № 98 від 18.07.2005 р.), Черніхівської середньої ЗОШ на Тернопільщині (інформаційний лист № 147 від 14.07.2005 р.).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 14 одноосібних працях, з них 12 статей опубліковано у наукових фахових виданнях, методичні рекомендації, тези доповіді.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 200 сторінок. Основний зміст викладено на 174 сторінках. Список використаних джерел містить 348 назв, з них 17 іноземною мовою. В роботі 11 таблиць, 6 рисунків, 36 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об’єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання, систему методів дослідження, сформульовано наукову новизну, практичну значущість роботи, подано відомості про апробацію і впровадження результатів експериментального дослідження.

У **першому розділі** – “**Антиалкогольне виховання старшокласників засобами фізичної культури як педагогічна проблема**” – на підставі аналізу науково-педагогічної літератури, законодавчих і нормативних документів та досвіду роботи школи з антиалкогольного виховання школярів розкрито теоретичні засади антиалкогольного виховання старшокласників, потенційні можливості щодо фізкультурно-спортивної роботи, стан антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури в сучасній загальноосвітній школі, здійснено діагностику рівнів антиалкогольної вихованості старшокласників, проаналізовано зарубіжний досвід з антиалкогольного виховання учнівської молоді.

Результати аналізу медичної, правової і психолого-педагогічної літератури засвідчують, що в Україні останнім часом загострилася проблема пристрасті до алкоголю неповнолітніх. Вона (проблема) вимагає особливої уваги, тому що алкоголь на молодий організм впливає більш шкідливо і швидше призводить до захворювання алкоголізмом, ніж у дорослих. А властива неповнолітнім недорозвинутість навичок самоконтролю поведінки нерідко проявляється у скоєнні ними тяжких злочинів у стані сп’яніння.

Серед передумов, які спричинюють алкоголізацію неповнолітніх, дослідники (В. Оржеховська, Н. Максимова та ін.) виділяють: *соціальні* (ранній початок дорослішання, алкогольні звичаї

оточення, негативний вплив батьків, вплив асоціальної компанії тощо); *педагогічні* (низький рівень освіченості, недоліки виховання, недостатня поінформованість про шкоду алкоголю, нерозвинутість культурних потреб тощо); *психологічні* (акцентуації характеру, відсутність антиалкогольних установок, слабка воля тощо); *біологічні* (знижена реактивність організму, ранній початок алкоголізації, спадкові причини тощо).

Розглянуті передумови поширення алкоголю серед неповнолітніх “реалізуються” завдяки так званим факторам ризику, тобто сприятливим для цього умовам. До таких факторів дослідники (В. Оржеховська, О. Маюров, О. Пилипенко, М. Фіцула) відносять: несприятливі для виховання дітей сімейні умови; нездорову морально-психологічну атмосферу в шкільному колективі; погану організацію дозвілля неповнолітніх; негативний вплив засобів масової інформації; доступність алкоголю для вживання, надмірне його рекламування та інші.

У розділі подано характеристику процесу алкоголізації в підлітково-юнацькому віці та її динаміку, яка розкриває етапність прилучення неповнолітніх до вживання спиртного: початковий рівень характеризується одиничними чи нечастими випадками вживання спиртного – епізодичне вживання алкоголю, що характеризується знайомством із різними видами алкогольних напоїв, – рівень високого ризику розвитку алкоголізму – рівень вираженої психічної залежності від алкоголю – прилучення вживання алкоголю – кінцевий рівень алкогольного розпаду особистості (Г. Лавров, Н. Лаврова).

Сучасна наука (А. Ляхович, В. Оржеховська та ін.) визначає три рівні профілактичної антиалкогольної виховної роботи: первинна, вторинна і третинна профілактика. *Первинна профілактика* спрямована на збереження і розвиток умов, які сприяють здоров’ю і попередженню несприятливих впливів на нього факторів соціального і природного середовища. *Вторинна профілактика* полягає у ранньому виявленні змін у поведінці і стані здоров’я особистості, що дає змогу попередити захворювання алкоголізмом. *Третинна профілактика* спрямована на виздоровлення, попередження переходу захворювання, його загострення.

Метою антиалкогольного виховання повинно стати формування особистості, яка знає наслідки алкоголізму, з повагою ставиться до тверезості, дотримується здорового способу життя й активно його захищає (О. Маюров). Для досягнення цієї мети у процесі антиалкогольної виховної роботи з учнями розв’язуються такі специфічні завдання: оволодіти системою знань про шкідливість алкоголю на організм людини і її діяльність; сформувати психологічні гальма, які б стримували учнів у сприятливих для вживання алкоголю умовах; прищепити їм непримиренне ставлення до фактів вживання алкоголю; залучити їх до посильної боротьби з цим злом; своєчасно виявити тих, хто вживає алкоголь, і провести з ними індивідуальну виховну роботу; виявити фактори, які спричиняють алкоголізацію учнів, і їх усунути (М. Фіцула).

В антиалкогольній виховній роботі необхідно дотримуватися специфічних педагогічних принципів: гуманізму; індивідуального підходу; правдивості; оптимальності; особистого прикладу; науковості; соціальної активності; системності; ранньої профілактики; диференціації (Р. Лирм'ян, А. Ляхович).

Аналіз психолого-педагогічної літератури (М. Жуков, А. Кадетова, В. Луренцев, І. Петров, А. Цьось, Б. Шиян і ін.) з досвіду роботи школи засвідчує, що дійовим засобом антиалкогольного виховання старшокласників є фізична культура. Методика її використання у профілактичній антиалкогольній роботі має характеризуватися такими особливостями: важливим етапом профілактичної антиалкогольної роботи потрібно вважати залучення учня до фізкультурно-спортивної діяльності; ця діяльність має характеризуватися тривалістю, неперервністю, систематичністю, здійснюватися у зручний для школярів час, мати оздоровчо-профілактичну спрямованість; засоби, методи, форми фізичного виховання мають бути адекватними особистісним якостям школярів, відповідати їх інтересам і потребам; підбір засобів, методів і педагогічних прийомів має сприяти формуванню інтересу до систематичних занять фізичними вправами, підвищенню мотиваційних установок, самооцінки особистості.

До констатувального експерименту було залучено 516 учнів 9–11 класів загальноосвітніх шкіл м. Тернополя та Черніхівської СЗОШ, 330 учителів фізичної культури і 275 сімей, що забезпечило можливість виявити стан антиалкогольного виховання старшокласників та рівень їх антиалкогольної вихованості.

Вивчення досвіду антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури в умовах школи і сім'ї забезпечило можливість виявити певні недоліки в його організації, а саме: відсутність цілісного змісту антиалкогольного виховання старшокласників; недостатнє використання потенційних виховних можливостей змісту “Фізичної культури” для організації дозвілля школярів, епізодичне використання засобів фізкультурно-спортивної роботи; недостатня орієнтація старшокласників на самовиховання почуття відповідальності за своє здоров'я; невідповідність учителів фізичної культури й батьків до антиалкогольного виховання старшокласників, слабкий взаємозв'язок їх виховних впливів тощо. Через ці недоліки переважна більшість старшокласників надто слабо поінформована про шкідливий вплив алкоголю на організм людини і її діяльність, не вміє організувати раціонально своє дозвілля з максимальним використанням засобів фізичної культури і спорту.

На основі аналізу наукової літератури і результатів констатувального експерименту визначено критерії для оцінки рівня антиалкогольної вихованості, а саме: а) інтелектуально-пізнавальний (повнота знань про шкідливий вплив алкоголю на здоров'я і діяльність людини, зокрема на молодий організм); б) мотиваційно-ціннісний (критичне сприймання себе та інших, вміння бачити негативні наслідки вживання алкоголю, усвідомлення вартості здоров'я, бажання досягти успіхів у

житті та діяльності); в) діяльнісно-поведінковий (наявність якостей, які забезпечують стійкість щодо утримання від вживання алкоголю, активна участь у боротьбі із вживанням алкоголю в навколишньому середовищі, прагнення максимально заповнити дозвілля фізичною культурою).

Аналіз експертних оцінок дав можливість виявити чотири рівні антиалкогольної вихованості старшокласників: високий, достатній, середній і низький. Кожному із запропонованих рівнів характерні відповідні домінантні показники.

До *високого рівня* антиалкогольної вихованості належать старшокласники, які характеризуються наявністю в них правильних і достатньо повних знань про шкідливість вживання алкоголю, переконаністю в необхідності боротися із зазначеним соціальним злом посильною участю, проявом інтересу до антиалкогольної інформації. Вони не вживають алкоголь, засуджують випадки вживання його іншими людьми. Мотивом такої поведінки є несумісність вживання алкоголю з їх особистими установками і нормами моралі. Старшокласники цієї групи беруть активну участь у фізкультурно-спортивній роботі класу і школи, постійно займаються фізичною культурою.

Старшокласники з *достатнім рівнем* антиалкогольної вихованості мають правильні, але недостатньо повні знання про шкідливість алкоголю, проявляють інтерес до антиалкогольної інформації. Вони вживають алкоголь лише за умови, коли від нього важко відмовитися (мотиви такої відмови – розуміння його негативного впливу), але допускають можливість епізодичного вживання алкоголю, щоб бути “як усі”, не виділятися із загальної маси. Недостатність антиалкогольних знань і переконань призводить до неадекватної оцінки випадків вживання алкоголю товаришами, епізодичної участі в боротьбі з цим злом. Ці учні беруть участь у фізкультурно-масовій і спортивній роботі класу і школи, займаються самостійно фізичною культурою.

Для старшокласників із *середнім рівнем* антиалкогольної вихованості характерна нечіткість антиалкогольних знань, поглядів і переконань, нестійкий інтерес до антиалкогольної інформації. Вони епізодично вживають алкоголь заради покращення настрою, набуття комунікативності; не завжди адекватно оцінюють факти вживання алкоголю своїми товаришами і власні; стороняться участі в антиалкогольній діяльності. Такі старшокласники усвідомлюють, до чого в майбутньому може призвести вживання алкоголю, тому проявляють бажання позбутися цього негативного потягу. Ці учні не часто беруть участь у фізкультурно-масовій і спортивній роботі класу і школи, недостатньо наполегливо займаються самостійно фізичною культурою.

Низький рівень антиалкогольної вихованості властивий старшокласникам, які не усвідомлюють шкідливості вживання алкоголю для людського організму і діяльності людини, байдужі до інформації антиалкогольного змісту. Вони проявляють інтерес до випивок, мотивуючи це бажанням весело провести час. Вживання алкоголю товаришами і власну поведінку намагаються виправдати. Такі учні без бажання та інтересу беруть участь у фізкультурно-масовій і спортивній роботі класу і школи, не займаються самостійно фізичною культурою і спортом.

За результатами констатувального зрізу, кількість старшокласників із високим рівнем антиалкогольної вихованості становить 38,4%, із достатнім – 31,6%, із середнім – 22,6%, із низьким – 7,4% учнів.

У другому розділі – “Експериментальна перевірка педагогічних умов антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури” – описано організацію експериментально-дослідної роботи, обґрунтовано і експериментально перевірено педагогічні умови ефективності антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури, охарактеризовано методикою, яка забезпечувала реалізацію визначених шляхів, змісту і форм антиалкогольної виховної роботи, проаналізовано результати експериментально-дослідної роботи.

Формувальний експеримент проводився на базі СЗОШ №№ 6, 7, 12 і 16 міста Тернополя. До нього було залучено 290 старшокласників: 142 учні – в експериментальній групі (ЕГ) і 148 учнів – у контрольній групі (КГ). За рівнем антиалкогольної вихованості учні цих груп суттєво не відрізнялися.

Формувальний експеримент проводився протягом навчання учнів у 10-11 класах. Контрольна група навчалася за традиційною методикою навчально-виховної роботи. З учнями експериментальної групи антиалкогольне виховання здійснювалося засобами фізичної культури за розробленою методикою, яка передбачала апробацію визначених гіпотезою дослідження педагогічних умов.

На першому етапі виховної роботи зі старшокласниками *було виявлено рівень їх антиалкогольної вихованості*, тобто поінформованість про шкідливість алкоголю для організму людини та її діяльності, їх ставлення до спиртного, наявність звички щодо його вживання, ставлення до фізичної культури з тим, щоб забезпечити диференціацію виховних впливів у виховній роботі з ними.

З метою визначення комплексу педагогічних умов, необхідних для підвищення ефективності процесу антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури, проаналізовано психолого-педагогічні дослідження й методичні розробки з цієї проблеми, державні документи і програму з предмета “Фізична культура” та досвід антиалкогольного виховання школярів у сучасній школі.

Для формування особистісної негативної установки щодо вживання алкоголю було розроблено і реалізовано зміст антиалкогольного виховання, який охоплював систему знань про алкоголь: історичні, соціальні, економічні, моральні, правові, генетичні, медичні та загальнобіологічні аспекти цієї проблеми. Розроблення цього змісту базувалося на таких вимогах: він повинен забезпечити всебічність розкриття шкідливості вживання алкоголю; його засвоєння враховує наявний рівень загальної підготовки учнів; він реалізується завдяки дотриманню міжпредметних зв’язків; містить правдиву наукову антиалкогольну інформацію, оптимальну за обсягом.

З метою посилення антиалкогольного виховання старшокласників на уроках фізичної культури у процесі дослідної роботи було визначено теми уроків, на яких доцільно реалізовувати певний зміст і обсяг антиалкогольної інформації; підібрано змістовий матеріал про негативний вплив алкоголю на організм і діяльність людини; розроблено методику реалізації цього “антиалкогольного” елемента уроку. Ефективним при цьому виявилось залучення учнів до пошуків цікавої антиалкогольної інформації, її використання на заняттях.

Важливою педагогічною умовою ефективного антиалкогольного виховання старшокласників було їх залучення до активної позаурочної фізкультурно-спортивної діяльності з урахуванням рівня алкогольної залежності, потреб, інтересів, мотивів занять фізичною культурою (із наданням їй антиалкогольного спрямування).

Для організації позаурочної фізкультурно-спортивної роботи було розроблено календарні плани фізкультурно-спортивної діяльності, які передбачали підбір цікавих форм її проведення, детальну розробку програм і сценаріїв із включенням до них елементів інформації антиалкогольного змісту, безпосередню участь у цих заходах кожного школяра експериментальної групи, залучення учнів до відбору антиалкогольної інформації і її засвоєння під час виховного заходу.

Ефективність антиалкогольного виховання старшокласників забезпечується індивідуальною виховною роботою з метою усунення несприятливого впливу на особистість учня, коригування його негативної поведінки, помилкових поглядів, інтересів, прагнень.

Дослідно-експериментальна робота передбачала й організацію самоосвіти і самовиховання старшокласників. Для її активізації пропонувалися різноманітні пам’ятки, список рекомендованої літератури, прийоми самовиховання тощо.

Підвищення ефективності антиалкогольного виховання старшокласників базувалася на залученні до нього батьків, створенні в сім’ї відповідного морально-психологічного клімату. Для цього було організовано спеціальний відеолекторій антиалкогольної тематичної інформації для батьків, проведено профілактичні індивідуальні бесіди з батьками, які дозволяють вживати алкоголь своїм дітям, дають на його придбання гроші.

Для реалізації кожної з педагогічних умов були розроблені дидактичні матеріали (тематика співбесід, диспутів, конференцій, списки рекомендованої літератури, пам’ятки). Методика реалізації антиалкогольного виховання передбачала використання різноманітних методів і форм з урахуванням індивідуальних особливостей старшокласників і їх батьків та специфіки антиалкогольної інформації (рольові ігри, дискусії, тренінги та ін.).

Результати формувального експерименту підтвердили ефективність визначених педагогічних умов антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури. Встановлено значні зміни, які відбулися в *інтелектуально-пізнавальному компоненті* рівня антиалкогольної вихованості старшокласників. Кількість учнів експериментальної групи, які володіють знаннями

про шкідливий вплив алкоголю, зросла на 40–60%, і таких учнів стало 85–94%. У контрольній групі ці показники незначні (2–12%).

Результати формувального експерименту свідчать, що змінилися показники *мотиваційно-ціннісного компонента* рівня антиалкогольної вихованості. Так, в експериментальній групі зросла кількість старшокласників, мотивами несприйняття алкоголю яких було бажання досягти успіхів у житті й усвідомлення вартості здоров'я і здорового способу життя (90,1–91,5%). У контрольній групі виявлено зниження мотиваційно-ціннісного компонента антиалкогольної вихованості з усіх показників на 2–9%. Це явище пояснюється тим, що в цій групі продовжувалась алкоголізація старшокласників з переходом із класу в клас.

У процесі формувального експерименту відбулися зміни щодо *діяльнісно-поведінкового компонента* рівня антиалкогольної вихованості. Так, в експериментальній групі у чотири рази зросла кількість старшокласників, які почали займатися ранковою гімнастикою, у шість разів збільшилось учнів, які відвідували спортивні секції, у два рази збільшилося тих, хто брав участь у підготовці позаурочних фізкультурно-спортивних заходів. У контрольній групі ці показники незначні.

У підсумковому контрольному зрізі виявлено рівневу градацію антиалкогольної вихованості: високий, достатній, середній та низький рівні (див. табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка сформованості рівнів антиалкогольної вихованості старшокласників експериментальної і контрольної груп (у %)

Групи	Рівні антиалкогольної вихованості							
	високий		достатній		середній		низький	
	поч. екс.	кін. екс.	поч. екс.	кін. екс.	поч. екс.	кін. екс.	поч. екс.	кін. екс.
Екс-периментальна	39,2	73,9	30,9	16,2	22,9	9,9	7,0	–
Контрольна	38,5	25,0	29,7	34,4	23,6	31,2	8,2	9,4

Як засвідчують результати контрольного зрізу, відображені у таблиці, в експериментальній групі збільшилася кількість старшокласників з високим рівнем антиалкогольної вихованості (73,9%). У контрольній групі учнів з високим рівнем антиалкогольної вихованості помітно змен-

шилося (на 13,5%). Це свідчить про те, що в 10-11 класах здійснювався процес прилучення учнів до вживання алкоголю.

Таким чином, результати дослідження доводять ефективність і переваги експериментальної методики антиалкогольного виховання старшокласників над традиційною, що є підставою для її широкого застосування в загальноосвітніх закладах.

Проведене дослідження підтвердило висунуту гіпотезу та забезпечило можливість зробити такі **ВИСНОВКИ**:

1. На основі аналізу результатів констатувального експерименту виявлено вади антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури в умовах загальноосвітньої школи і сім'ї, а саме: відсутність змісту антиалкогольного виховання як системи знань, оволодіння якими забезпечило б формування особистісної негативної установки старшокласника щодо вживання алкоголю; недостатнє використання потенційних можливостей уроків фізичної культури та позаурочної фізкультурно-спортивної діяльності щодо антиалкогольного виховання учнів; незначна доля фізичної культури і спорту в дозвіллі учнів; слабка орієнтація учнів на формування індивідуальних морально-психологічних якостей, які протидіють вживанню спиртного; недостатня підготовленість до антиалкогольного виховання учнів учителів фізичної культури і батьків.

2. Аналіз наукових джерел дав змогу сформулювати суть поняття “антиалкогольної вихованості учня”, під якою розуміємо наявність у нього сукупності знань про шкідливий вплив вживання алкоголю на людський організм і діяльність людини, переконаність у перевагах тверезого способу життя, необхідності боротися з алкоголізмом і посильній участі в цій боротьбі.

До критеріїв визначення рівнів антиалкогольної вихованості належать: *інтелектуально-пізнавальний* (повнота знань про шкідливий вплив алкоголю на здоров'я і діяльність людини); *мотиваційно-ціннісний* (критичне сприймання себе й інших, вміння бачити негативні наслідки вживання алкоголю, усвідомлення вартості здоров'я, бажання досягти успіхів у житті та діяльності); *діяльнісно-поведінковий* (наявність якостей, які забезпечують стійкість щодо невживання алкоголю, активна участь у боротьбі з вживанням алкоголю в навколишньому середовищі, прагнення максимально заповнити дозвілля фізичною культурою).

Аналіз експертних оцінок дозволив охарактеризувати чотири рівні антиалкогольної вихованості старшокласників, а саме: високий, достатній, середній та низький.

3. Результати дослідження переконують, що в процесі антиалкогольного виховання старшокласники мають оволодіти системою знань про шкідливість вживання алкоголю: *історичних* (історія виникнення і поширення алкоголю та досвід боротьби з його вживанням); *загальнобіологічних* (негативний вплив алкоголю на людський організм, його органи, системи, функції); *генетичних* (негативний вплив алкоголю на спадковість, потомство); *медичних* (шкідливий вплив алкоголю на здоров'я людини, перебіг хвороб, тривалість життя); *соціальних*

(руйнування сімейних стосунків і сім'ї, негативний вплив на виховання дітей); *економічних* (зниження трудової активності, порушення трудової дисципліни, виробничий травматизм, виробничий брак, витрати на лікування); *моральних* (втрата моральних цінностей, моральна деградація особистості); *правових* (зв'язок алкоголю з правопорушеннями і злочинністю неповнолітніх і дорослих).

4. Розроблено і апробовано методика відбору і реалізації антиалко-гольної інформації для фізичної культури, яка передбачає таку послі-довність дій учителя: аналіз змісту і завдань антиалкогольного виховання старшокласників; визначення можливостей змісту уроку (позаурочного заходу) з фізичної культури щодо реалізації завдань антиалкогольного виховання; виявлення і врахування рівня антиалкогольної вихованості учнів класу; постановка завдань щодо пошуків антиалкогольної інформації, консультування учнів із питань використання її на заняттях; конструювання і реалізація змісту “антиалкогольного елемента уроку” (позаурочного заходу); визначення методичних прийомів засвоєння антиалкогольної інформації.

5. Виявлено, що антиалкогольна інформація успішно засвоюється і трансформується у відповідні погляди, переконання і поведінку старшокласників, якщо: вони залучаються до її пошуків і реалізації на заняттях; під час її викладу враховується рівень антиалкогольної вихованості учнів, умови виховання в сім'ї; методика викладу інформації спонукає до роздумів, оцінки фактів і явищ; антиалкогольна інформація емоційно насичена, формує спротив до алкоголізму, орієнтує на здорову працю і відпочинок, життєвий успіх; педагог передбачає і здатен відповісти на “гострі” запитання учнів, уміє створити виховні ситуації; антиалкогольна інформація спрямована на практику здорового способу життя.

6. В індивідуальній виховній роботі зі старшокласниками, яким властивий потяг до вживання алкоголю, потрібно: виявити і усунути причини, які призвели до формування в особистості цієї негативної звички; вивчити особистість учня для того, щоб визначити риси, які сприяли його алкоголізації, подолати їх, спрогнозувати формування якостей, що протидіють потягу до алкоголю; розкрити учневі помилковість його поглядів і поведінки щодо вживання алкоголю і запропонувати йому нову систему поглядів і поведінки, які відповідають здоровому способу життя; визначити прийоми виховного впливу залежно від рівня переорієнтації особистості на тверезий спосіб життя; постійно контролювати хід виконання даної програми, розкривати шляхи її досягнення, зміцнювати інтерес до неї, бажання творчо вдосконалювати її.

7. Дослідження показало, що залучення батьків до активної участі в антиалкогольному вихованні старшокласників вимагає: ознайомлення їх зі станом цієї роботи в системі діяльності вчителя фізичної культури; формування у них певного обсягу антиалкогольних знань та вміннь реалізувати їх у сімейному вихованні; створення в сім'ї морально-психологічної атмосфери негативного ставлення до вживання спиртного; інформування батьків про зміст антиалкогольної

інформації, яку учні отримують у школі; орієнтація батьків на розумну організацію дозвілля старшокласників у сім'ї та за її межами з максимальним наповненням засобами фізичної культури; спонукання батьків до педагогічного самовдосконалення, зокрема щодо антиалкогольної обізнаності.

8. Ефективність антиалкогольної діяльності вчителя фізичної культури залежить від його ставлення до спиртного; знання ним змісту антиалкогольного виховання старшокласників та володіння методикою його реалізації на заняттях фізичної культури; уміння встановлювати довірливі стосунки з учнями, не принижуючи їх людської гідності, формувати інтерес до антиалкогольної інформації; уміння співпрацювати з батьками в антиалкогольному вихованні учнів, сприяти створенню здорового морально-психологічного клімату в сім'ї, долати помилкові погляди батьків щодо антиалкогольного виховання дітей у сім'ї.

9. Виявлено та експериментально перевірено педагогічні умови ефективної організації антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури, а саме: формування в учнів особистісної негативної установки щодо вживання алкоголю на основі оволодіння ними системою знань про його шкідливий вплив на організм людини та її діяльність; реалізація потенційних можливостей щодо антиалкогольного виховання учнів навчальної дисципліни фізична культура під час уроків; включення учнів до активної позаурочної фізкультурно-спортивної діяльності, спрямованої на попередження і подолання вживання ними спиртного; здійснення індивідуальної виховної роботи з учнями з формування морально-психологічних якостей особистості, які протидіють потягу до алкоголю; залучення батьків до антиалкогольного виховання учнів, створення в сім'ї морально-психологічного середовища, яке б протидіяло формуванню потягу до спиртного.

10. Формувальний експеримент підтвердив ефективність розробленої методики антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури. Так, переважна більшість учнів експериментальної групи досягла високого рівня антиалкогольної вихованості (73,9%), зменшилася кількість учнів з низьким рівнем антиалкогольної вихованості. Серед старшокласників контрольної групи, навпаки, продовжився процес алкоголізації і зріс на 13,5%.

Проведене дослідження не претендує на вичерпне вирішення складної проблеми використання засобів фізичної культури в антиалкогольному вихованні старшокласників. Поглибленого дослідження потребують питання антиалкогольної виховної роботи в умовах сільської школи, специфіка антиалкогольної виховної роботи з учнями професійно-технічних закладів, особливості антиалкогольного виховання вихованців спеціальних виправних закладів.

Основні положення дисертації відображені у таких публікаціях:

1. Шеремет Ігор. Використання педагогічної спадщини В.Сухомлинського в антиалкогольному вихованні школярів // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2002. – №5. – С. 157–159.
2. Шеремет Ігор. Завдання і зміст антиалкогольної виховної роботи зі старшокласниками // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2002. – №8. – С. 14–21.
3. Шеремет Ігор. Теоретичні засади антиалкогольного виховання старшокласників // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2002. – №10. – С. 14–20.
4. Шеремет Ігор. Сім'я і антинаркогенне виховання старшокласників // Рідна школа. – 2002. – №12. – С. 19–20.
5. Шеремет Ігор. Зарубіжний досвід антиалкогольного виховання учнівської молоді // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2003. – №1. – С. 24–29.
6. Шеремет Ігор. Учитель фізичної культури і антиалкогольне виховання старшокласників // Фізичне виховання в школі. – №1. – 2003. – С. 52–53.
7. Шеремет Ігор. Антиалкогольне виховання старшокласників засобами фізичної культури та спорту // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2004. – №4. – С. 69–74.
8. Шеремет Ігор. До проблеми поширення алкоголю серед старшокласників // Рідна школа. – 2004. – №3. – С. 23–25.
9. Шеремет Ігор. Раціональна організація дозвілля як ефективний засіб протидії алкоголізації старшокласників. // Педагогіка, психологія та методико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Збірник наукових праць. – Харків, 2005. – №22. – С. 196–199.
10. Шеремет Ігор. Індивідуальна антиалкогольна виховна робота в діяльності вчителя фізичної культури // Фізичне виховання в школі. – 2005. – № 6. – С. 46–48.
11. Шеремет Ігор. Організація дозвілля школярів як педагогічна проблема // Рідна школа. – 2005. – № 12. – С. 33–34.
12. Шеремет Ігор. Спільна робота вчителя фізичної культури з батьками з антиалкогольного виховання старшокласників // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2006. – №4. – С. 201–204.
13. Шеремет Ігор. Антиалкогольне виховання старшокласників на уроках фізичної культури: методичний аспект // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2006. – №6. – С. 184–190.

14. Шеремет Ігор. Антиалкогольне виховання старшокласників засобами фізичної культури: методичні рекомендації. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – 42 с.

АНОТАЦІЇ

Шеремет І.В. Педагогічні умови антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. –Тернопіль, 2006.

Дисертаційне дослідження присвячене проблемі антиалкогольного виховання старшокласників засобами фізичної культури. У дисертації сформульовано категорію антиалкогольної вихованості, запропоновано її характеристику, критерії, показники та механізм визначення рівнів сформованості. Розкрито специфіку змісту і методики антиалкогольного виховання на уроках фізичної культури, під час позакласної фізкультурно-спортивної діяльності та індивідуальної роботи вчителя фізичної культури зі старшокласниками, експериментально перевірено педагогічні умови ефективної організації цієї роботи. В дослідженні висвітлено шляхи взаємодії вчителя фізичної культури і сім'ї в антиалкогольному вихованні старшокласників.

Ключові слова: антиалкогольне виховання, антиалкогольна вихованість, профілактика алкоголізму, зміст антиалкогольного виховання, алкоголізація, педагогічні умови антиалкогольного виховання.

Шеремет И.В. Педагогические условия антиалкогольного воспитания старшеклассников средствами физической культуры. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2006.

Диссертационное исследование посвящено проблеме антиалкогольного воспитания старшеклассников средствами физической культуры. В диссертации раскрыты предпосылки, которые способствуют распространению алкоголя среди старшеклассников (социальные, педагогические, психологические и биологические) и факторы риска, т.е. благоприятные условия для “реализации” этих предпосылок.

В диссертации анализируются различные модели профилактики алкоголизма среди несовершеннолетних: сдерживания, устрашения, расширения фактических знаний, обучения положительному поведению, формирования здорового образа жизни, контролируемого влияния, уменьшения вреда и др. Названные модели эффективны для работы с отдельными категориями

молодежи и для решения отдельных задач профилактики. Они дополняют друг друга, поэтому возможно использовать их элементы в комплексной профилактической работе.

Изучение опыта антиалкогольного воспитания старшеклассников средствами физической культуры позволило выявить такие недостатки: отсутствие содержания антиалкогольного воспитания, недостаточное использование потенциальных возможностей физической культуры в антиалкогольном воспитании, недостатки в организации свободного времени и незначительное место в нем мероприятий физкультурно-спортивного характера, неподготовленность к антиалкогольной работе преподавателей физкультуры, а также родителей и др.

В диссертации раскрыты показатели критериев антиалкогольной воспитанности (интеллектуально-познавательный, мотивационно-ценностный, деятельностно-поведенческий), на основании чего охарактеризованы уровни антиалкогольной воспитанности: высокий, достаточный, средний и низкий.

Результаты исследования убеждают, что содержание антиалкогольного воспитания старшеклассников должно предусматривать знания о негативном влиянии алкоголя в таких направлениях: общебиологическом, медицинском, социальном, экономическом, нравственном и правовом. Эти знания усваиваются учащимися на уроках физической культуры и во время внеурочных физкультурно-спортивных занятий.

Исследование убеждает, что антиалкогольная информация запоминается и превращается в убеждения старшеклассников, если: они вовлекаются к ее поискам и реализации на занятиях; при ее изложении учитывается жизненный опыт учащихся, их отношение к спиртному, условия воспитания в семье; методика изложения информации вызывает интерес к ней, побуждает к раздумьям, оценке фактов и явлений; эмоционально насыщена, вызывает переживания; делает учащихся союзниками в преодолении алкоголизма, в борьбе за здоровый и трезвый образ жизни.

В процессе исследования экспериментально проверены педагогические условия эффективной организации антиалкогольного воспитания старшеклассников средствами физической культуры: осознание личной и социальной значимости трезвости, формирование личностной установки на здоровый образ жизни на основании овладения системой знаний о вреде алкоголя на организм человека и его деятельность; реализация потенциальных возможностей в антиалкогольном воспитании учащихся учебного предмета “Физическая культура” и включение их в активную внеурочную физкультурно-спортивную деятельность, направленную на предупреждение и преодоление употребления ими спиртного; дифференциацию воспитательных влияний зависимо от уровня алкогольной зависимости личности, ее интересов, потребностей и мотивов занятий физической культурой и спортом; целенаправленного формирования нравственных качеств личности, которые противодействуют влечению к спиртному; осознание учителями физической культуры и родителями необходимости антиалкогольного воспитания учащихся, овладение ими методикой этой ра-

боты, создание в школе и семье нравственно-психологической среды, которая бы противодействовала формированию влечения к спиртному.

Ключевые слова: антиалкогольное воспитание, антиалкогольная воспитанность, профилактика алкоголизма, содержание антиалкогольного воспитания, алкоголизация, педагогические условия антиалкогольного воспитания.

Sheremet I.V. Pedagogical conditions of antialcohol upbringing of senior pupils by involving them to sports exercising. – A manuscript.

The thesis for the Candidate Degree in Pedagogical Science (the speciality 13.00.07 theory and methods of upbringing.). Ternopil National Pedagogical University, Ternopil, 2006.

The thesis deals with the problems of antialcohol upbringing of senior pupils by involving them to sports exercising.

The category of antialcohol upbringing is defined. The thesis gives its characteristics, criteria and mechanisms of forming.

The thesis reveals the contents and peculiarities of the technology of antialcohol upbringing during extra curriculum activities of the teacher of Physical Training with high school pupils.

The pedagogical conditions of the efficient organization of such work are experimentally checked.

The thesis highlights the ways of interaction between the Physical Training teacher and the families of the pupils in antialcohol upbringing of senior pupils.

Key words: antialcohol upbringing, alcohol addiction prevention, contents of antialcohol upbringing, alcohol addiction spread.

Підписано до друку 14.11.2006 р.
Формат 60x84/16. Друк RESO.
Папір друк. Умовн. друк. арк. 1,0
Замовлення № 34. Наклад 100 прим.

Видрук оригінал-макету:
редакційно-видавничий відділ Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
вул. М.Кривоноса, 2, м.Тернопіль, 46027